

Отримано: 22 лютого 2022 р.

Прорецензовано: 18 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2022 р.

e-mail: dzhyndzhoian@scientificview.umsf.in.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2022-24(52)-26-31

Джинджоян В. В. Перспективи освітнього туризму України та країн реципієнтів людських ресурсів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2022. № 24(52). С. 26–31.

УДК: 338.48

JEL-класифікація: I 125

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-0296-4092>**Джинджоян Володимир Вергарович,**

доктор економічних наук, професор кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

ПЕРСПЕКТИВИ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ТА КРАЇН РЕЦИПІЄНТІВ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

У статті розглянуті типові представники країн донорів та країн реципієнтів, які працюють на ринку освітніх послуг. Висвітлено основні напрямки реалізації потенціалу людських ресурсів. Досліджено динаміку залежності кількості іноземних студентів на зростання реального ВВП. Проаналізовано характер і тенденції міжнародної мобільності студентів. Сформовано основні переваги, недоліки, можливості та загрози, що стоять перед країнами донорами та країнами реципієнтами. Виявлено, що освітній туризм для України є більш негативним явищем, ніж позитивним.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, туризм, країна донор, країна реципієнт, освітній туризм, рух людських ресурсів.

Volodymyr Dzhyndzhoian,

Doctor of Economics, Professor of the Department of Tourist and Hotel and Restaurant Business,
Dnipro University of the Humanities

PROSPECTS FOR EDUCATIONAL TOURISM IN UKRAINE AND COUNTRIES RECEIVING HUMAN RESOURCES

The article considers typical representatives of donor countries, including Ukraine, and recipient countries, which include Germany and Poland, which operate in the market of educational services. The main directions of human resources potential realization are highlighted, among which: increase of migration flows, creation of new jobs, growth of employment, international competitiveness and international mobility of students. The dependence of the foreign students' numbers dynamics on the growth of real GDP is studied. The growth in the number of foreign students in Poland over the past seven years is proportional to the growth of real gross domestic product. In Germany, the picture is similar, but the growth of real gross domestic product is delayed by one year. Ukraine demonstrates a significant rate of export of educational tourists, which in turn is quite negative for the international competitiveness of the economy. The nature and trends of international student mobility are analyzed. Against the global background, after 2018 there is a gradual decrease in the number of international mobile students studying in Ukraine. At the same time, the number of international mobile students studying in foreign countries is constantly growing. The main advantages, disadvantages, opportunities and threats facing donor and recipient countries have been identified. The advantages of the recipient countries are to increase the size of the economy, reduce the cost of doing business by reducing the average wage, increase innovation and intellectual potential, the ability to use labor without the obligation to provide pension services. The shortcomings are based on the additional costs of neutralizing increasing social tensions and criminalization (mainly in the case of illegal migration), the costs of combating illegal migration. Opportunities are focused on increasing labor resources in the economy, increasing production, domestic market (by increasing incomes), smoothing structural imbalances in the labor market, saving on training (in the case of skilled workers). The biggest threats are the increase in the budget burden due to "strong" and "local" unemployment traps, the growth of the shadow sector of the economy and rising social tensions. It was found that educational tourism for Ukraine is more negative than positive. The main disadvantages are the outflow of qualified personnel, resulting in technological backwardness, declining GDP, possible inflation in the event of a large advantage in external transfers. This poses a number of threats to Ukraine: a reduction in the number of labor resources in the long run, a reduction in the amount of tax and other revenues to the state budget as a result of the deficit.

Key words: international competitiveness, tourism, donor country, recipient country, educational tourism, human resources movement.

Постановка проблеми. Освітній туризм змінюється з розвитком суспільства, з появою нових причин, чинників та умов, що його обумовлюють. В цьому відношенні суттєвим моментом, що вимагає вивчен-

ня, є глибокі економічні перетворення на території держав донорів та реципієнтів людських ресурсів, що призвели до радикальної перебудови всього суспільного життя і викликали інтенсивні міграційні переміщення населення, особливо його працездатної частини. Підвищення ступеня мобільності населення зумовлено низкою факторів, серед яких один з основних – територіальні відмінності з погляду на економічні умови. Глибокі реформи, що змінили суспільно-політичний устрій, характер економічних і соціальних зв'язків різних країн, привели до руху працездатну частину населення, викликавши нову, особливу за своїм характером і причинами, хвилю потоків. Освітній туризм, будучи одним з важливих факторів економічного розвитку в цілому, за останні десятиліття зазнав значних змін, пов'язаних, зокрема, в контексті міжнародної конкурентоспроможності. Дана обставина вимагає адекватного відображення цих змін з точки зору кожного суб'єкта даних відносин. В таких умовах проведення SWOT аналізу освітнього туризму як фактора формування рівня міжнародної конкурентоспроможності в Україні та державах реципієнтах має значний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний розгляд перспектив розвитку освітнього туризму на об'єктивні й суб'єктивні аспекти діяльності країн донорів та країн реципієнтів людських ресурсів знайшов відображення у наукових працях багатьох вітчизняних і іноземних вчених. Серед них можна виділити А. Гладченка, І. Сазонця, С. Сардака, В. Торяника, М. Bhuiyan, R. Islam, С. Siwar, S. Ismail, R. Donaldson, J. Gatsinzi, K. Schwab, T. Snyder, S. Dillow. Але, постійні зміни, що відбуваються під впливом різноманітних факторів, вимагають періодичного коригування переваг, недоліків, можливостей та загроз для сталого розвитку туризму.

Метою статті є здійснення аналізу країн реципієнтів людських ресурсів через призму розвитку освітнього туризму та його впливу на міжнародну конкурентоспроможність України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для проведення адекватної оцінки перспектив та загроз освітнього туризму в Україні нами було обрано по 3 найбільш типових представників держав донорів та реципієнтів освітніх туристів для визначення переваг, недоліків, загроз та можливостей для міжнародної конкурентоспроможності на основі SWOT аналізу [5]. Так, серед держав, які є типовими представниками держав реципієнтів є Німеччина та Польща. Серед держав, які є типовими представниками держав донорів освітніх туристів є Україна. Тому проаналізуємо основні впливи освітнього туризму у зазначених державах на міжнародну конкурентоспроможність. Для адекватного проведення SWOT аналізу, на думку, орієнтуватися потрібно на наявні політики аналізованих країн. На цій основі можна буде також оцінити як впливають дії урядів у туристичній та міграційній сферах на міжнародну конкурентоспроможність [1].

Першою державою, що є типовим реципієнтом освітніх туристів є Німеччина. Аналітика Інституту досліджень зайнятості (IAB) свідчить, що економіка Німеччини у 2022 році повинна створити 650 тис. нових робочих місць, з яких 100 тис. буде забезпечено особами, які вважаються іноземними студентами. В цілому, як очікується, у 2022 році працюватиме майже 46 млн осіб – рекордна кількість для післявоєнної Німеччини. Інші аналітичні узагальнення також свідчать, що зайнятість зросла до 60%, хоча рівень безробіття у листопаді 2019 року, як і раніше, залишався близько 6% [2, 7]. Загалом вплив освітнього туризму на міжнародну конкурентоспроможність представлено на рис. 1.

Наступною країною, яка виступає типовим реципієнтом освітніх туристів, є Польща. Позитивними аспектами освітнього туризму у Польщі є такі положення.

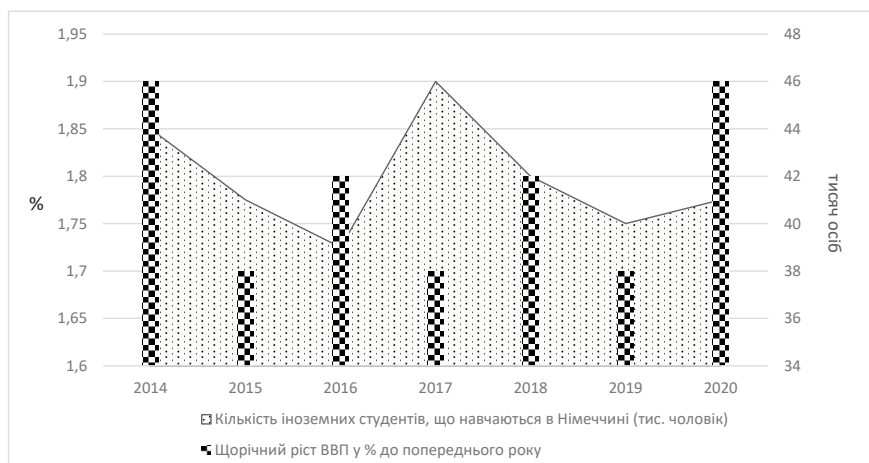

Рис. 1. Динаміка кількості іноземних студентів та зростання реального ВВП Німеччини у 2014-2020 рр. [10, 11]

По-перше, збільшення загальної кількості людських ресурсів, які приїжджають з-за кордону. Більшість з них приїжджають на роботу чи навчання. Вони можуть залучати утриманців, але, як правило, чистий освітній туризм призводить до збільшення робочої сили, зниження коефіцієнта залежності та збільшення потенційних можливостей економіки. По-друге, це збільшення сукупного попиту та реального ВВП. Чистий приплив освітніх туристів призводить до збільшення сукупного попиту. Освітні туристи збільшують загальні витрати по економіці. Як і збільшення пропозиції загальної кількості людських ресурсів в країні на основі освітнього туризму, зростатиме попит на робочу силу, пов'язаний із збільшенням витрат в економіці. В інших рівних умовах освітній туризм має призводити до збільшення реального ВВП [4]. Вплив на реальний ВВП на душу населення очевидно менше. Фактично, освітній туризм може вплинути на економічне зростання сильніше, ніж є. У період 2014-2020 рр. реальний ВВП Польщі значно зріс, ніж ВВП на душу населення. Загалом динаміку кількості іноземних студентів та зростання реального ВВП Польщі у 2014-2020 рр. представлено на рис. 2.

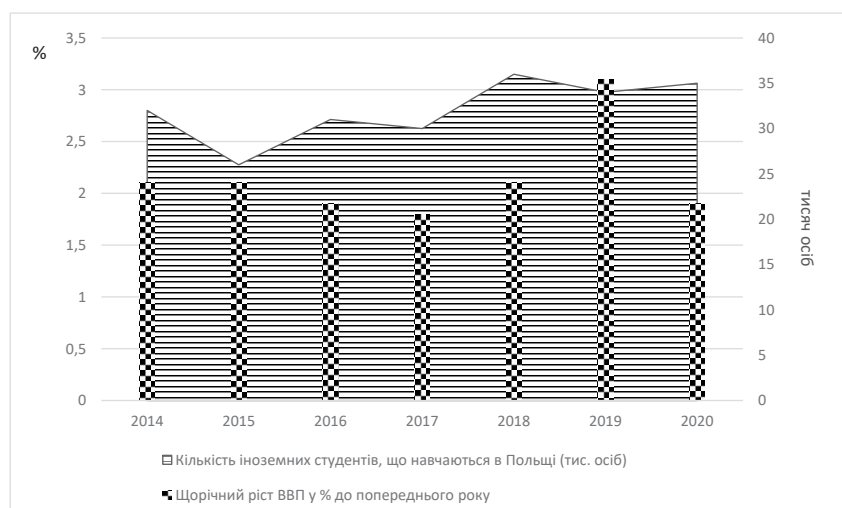

Рис. 2. Динаміка кількості іноземних студентів та зростання реального ВВП Польщі у 2014-2020 рр. [10, 11]

Наступним етапом є визначення впливу освітнього туризму на міжнародну конкурентоспроможність України. Візуалізація впливу освітнього туризму та міжнародну конкурентоспроможність в Україні представлено на рис. 3.

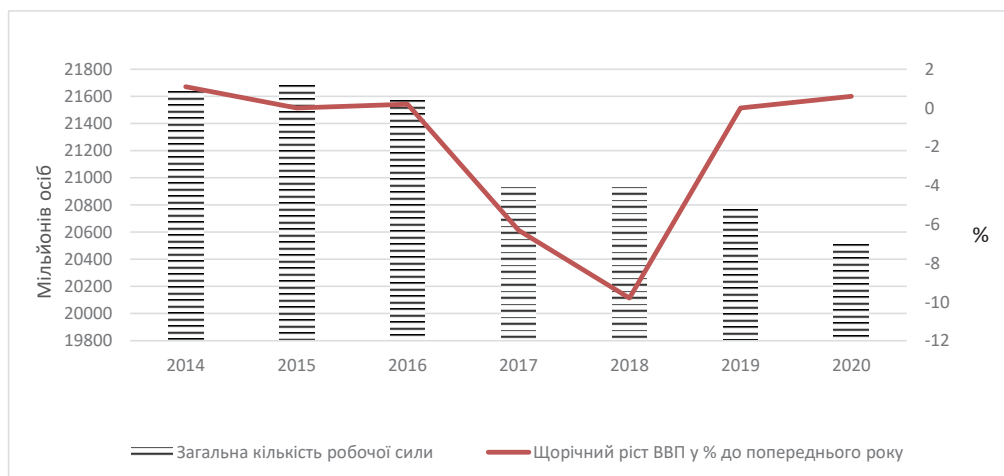

Рис. 3. Динаміка кількості іноземних студентів та зростання реального ВВП Україні у 2014-2020 рр. [10, 11]

В контексті впливу освітнього туризму, слід відзначити, що, наприклад, Україна демонструє досить значні темпи експорту освітніх туристів, що в свою чергу досить негативно відбувається на міжнародній конкурентоспроможності економіки [3]. Негативними наслідками такого становища на сьогодні авжеж є

саме політична та економічна нестабільність, а також досить низький рівень соціального забезпечення. Вище зазначені процеси зумовлюють зменшення росту ВВП, а як наслідок впливають на розмір ринку. Першою детермінантою освітнього туризму в Україні є диференціація зарплат та інших аспектів процесу економічного відтворення у порівнянні з такими державами-сусідами як Німеччина та Польща.

Рівень доходів в цих країнах набагато вище, а тому економічна вигода є основною рушійною силою для процесів освітнього туризму. Деякі експерти в той же час зазначають, що Україна має значний приплив іноземних студентів із-за кордону і дійсно такий вид туризму в Україні також існує [8]. В цілому, загальний обсяг міжнародних мобільних студентів, які навчаються в Україні, у 2014-2020 рр., представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Загальний обсяг міжнародних мобільних студентів, які навчаються в Україні, у 2014-2020 рр., осіб [9, 11]

Країна	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Німеччина	265292	282201	301350	235858
Польща	18356	20711	23525	27770	34664	43988	54734
Україна	37674	38777	43609	49686	50037	47583	..
Великобританія	389958	419946	427686	416693	428724
США	684807	709565	740482	784427	842384	907251	..

Як видно з таблиці освітній туризм в Україні також існує у напрямку імпорту освітніх туристів. Так, наприклад, в 2019 році таких студентів налічувалось приблизно 47 тисяч осіб. Більше того, в Україні дуже багато освітніх туристів порівняно з Німеччиною та Польщею основними конкурентами України. Разом з цим, з України від'їжджає більше студентів ніж приїжджає. Ця тенденція носить постійний характер. Про це свідчить загальний обсяг міжнародних мобільних студентів, які навчаються за кордоном, у 2014-2020 рр., що представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Загальний обсяг міжнародних мобільних студентів, які навчаються за кордоном, у 2014-2020 рр., осіб [9, 11]

Країна	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Німеччина	248605	256179	247764	258274
Польща	31215	29056	27191	23372	23965	24050	24051
Україна	36204	37608	37424	42496	49753	60324	60328
Великобританія	24621	28701	26492	28427	29635	31075	31078
США	59160	61684	62461	65028	66147	67670	67665

За таких умов, формування матриці SWOT аналізу впливу освітнього туризму рівень міжнародної конкурентоспроможності в Україні та країнах реципієнтів людського капіталу можна представити в наступному виді, що представлено в табл. 3 та 4.

Таблиця 3

SWOT аналіз впливу освітнього туризму рівень міжнародної конкурентоспроможності в Польщі та Німеччині*

Переваги	Недоліки
Підвищення розміру економіки. Здешевлення ведення бізнесу за рахунок зменшення середньої заробітної плати. Збільшення інноваційного та інтелектуального потенціалу. Можливість використання робочої сили без зобов'язань надання пенсійних послуг.	Додаткові витрати на нейтралізацію посилення соціальної напруги та криміналізації (переважно у випадку нелегальної міграції). Витратити на боротьбу з нелегальною міграцією.
Можливості	Загрози
Збільшення трудових ресурсів в економіці, зростання обсягів виробництва, внутрішнього ринку (з рахунок збільшення доходів). Згладжування структурних диспропорцій на ринку праці. Економія на навчанні (у разі залучення кваліфікованих працівників).	Збільшення бюджетного навантаження за рахунок «сильної» та «локальної» пасток безробіття. Зростання тіньового сектору економіки. Підвищення соціального напруження.

* Складено автором

Таблиця 4

SWOT аналіз впливу освітнього туризму рівень міжнародної конкурентоспроможності в Україні*

Переваги	Недоліки
Підвищення мінімальної заробітної плати для населення. Стабілізація рівня життя населення. Ліквідація бюрократії. Зниження рівня безробіття.	Відтік кваліфікованих кадрів, у наслідок чого – технологічне відставання. Зменшення ВВП. Можливе зростання інфляції у випадку великої переваги у зовнішніх трансфертів.
Можливості	Загрози
Зменшення напруги на місцевому ринку праці. Збільшення інвестицій потенційних мігрантів у освіту. Перелік готівки з-за кордону, внаслідок чого стабілізується економічна та соціальна ситуація.	Скорочення трудових ресурсів у довгостроковій перспективі. Зменшення кількості податкових та інших видів надходжень до державного бюджету як наслідок дефіциту.

* Складено автором

Отже, аналізуючи основні аспекти впливу освітнього туризму рівень міжнародної конкурентоспроможності в Польщі та Німеччині, на нашу думку, переваг набагато більше ніж недоліків та загроз і вони всі виправдовуються за рахунок розвитку економіки [6]. Серед основних переваг слід зазначити: підвищення розміру економіки; здешевлення ведення бізнесу за рахунок зменшення середньої заробітної плати; збільшення інноваційного та інтелектуального потенціалу; можливість використовувати майбутніх кваліфікованих освітніх туристів у своїх цілях; збільшення майбутніх трудових ресурсів економіки, зростання обсягів виробництва, внутрішнього ринку (з рахунок збільшення доходів); згладжування структурних диспропорцій на ринку праці; економія на навчанні (у разі залучення кваліфікованих працівників). Такі переваги граничать в цілому з витратами на запобігання нелегальних мігрантів та витрат на тіньову економіку, що на нашу думку є досить контрольованим аспектом.

Висновки. В той же час для України освітній туризм виявляється достатньо негативним явищем, але в умовах слабкої держави є не найгіршим варіантом розвитку подій. Проте водночас недоліки та загрози носять довгостроковий характер, а саме: відтік кваліфікованих кадрів, унаслідок чого відбувається технологічне відставання; зменшення ВВП; можливе зростання інфляції у випадку великої переваги зовнішніх трансфертів; скорочення трудових ресурсів у довгостроковій перспективі. Зменшення кількості податкових та інших видів надходжень до державного бюджету, і, як наслідок дефіцит.

На нашу думку, освітній туризм для України є більш негативним явищем, ніж позитивним. Однак за умови існування слабого уряду, який не може стабілізувати економічні процеси, освітній туризм є виходом зі стану економічної нестабільності у короткостроковій перспективі. Разом з цим освітній туризм є досить прибутковим бізнесом у всьому світі і його розвиток в Україні є безпрецедентно вигідним та перспективним бізнесом, який потрібно підтримувати та розвивати у всіх його проявах.

Література:

1. Джинджоян В.В. (2020). *Базисні детермінанти розвитку туристичних підприємств на основі їх соціальної діяльності*: монографія. Запоріжжя: Класичний приватний університет.
2. Dzhyndzhoian, V. (2020). *Bazysni determinanty rozvytku turystychnykh pidpryiemstv na osnovi ikh sotsial'noi diial'nosti*: monographiia [Basic determinants of development of tourist enterprises on the basis of their social activity]. Zaporizhzhia: Classical Private University [in Ukrainian].
3. Джинджоян В.В. (2020). *Детермінанти функціонування туристичних підприємств на основі розвитку їх соціальної діяльності*: монографія. Рівне: Волинські обереги.
4. Dzhyndzhoian, V. (2020). *Determinanty funktsionuvannia turystychnykh pidpryiemstv na osnovi rozvytku ikh sotsial'noi diial'nosti*: monographiia [Determinants of the functioning of tourism enterprises based on the development of their social activities]. Rivne: Volyn charms [in Ukrainian].
5. Джинджоян В.В. (2020). Реалізація туристичних програм в сфері освіти, медицини, природоохорони. *Економіка і держава*, 1, 50-53.
6. Dzhyndzhoian, V. (2020). *Realizatsiia turystychnykh prohram v sferi osvity, medytsyny, pryrodookhorony* [Implementation of tourism programs in the field of education, medicine, nature protection]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], 1, 50-53 [in Ukrainian].
7. Торяник В.М., Джинджоян В.В., Піхун Н.А. (2018). *Реклама та PR у сфері туризму: підручник* Дніпро: ДГУ.
8. Toryanik, V. Dzhyndzhoian, V. and Pihun, N. (2018). *Reklama ta PR u sferi turyzmu*: textbook [Advertising and PR in the field of tourism]. Dnipro: Dnipro University of the Humanities [in Ukrainian].
9. Bhuiyan, M. Islam, R. Siwar, C. and Ismail, S. (2010). Educational tourism and forest conservation: diversification for child education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 7, 19-23.

- Bhuiyan, M. Islam, R. Siwar, C. and Ismail, S. (2010). Educational tourism and forest conservation: diversification for child education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, no. 7, 19-23 [in English].
6. Donaldson, R. and Gatsinzi, J. (2019). Foreign students as tourists: educational tourism, a market segment with potential. *Africa insight*, 35(3), 19-24.
- Donaldson, R. and Gatsinzi, J. (2019). Foreign students as tourists: educational tourism, a market segment with potential. *Africa insight*, no. 35(3), 19-24 [in English].
7. Schwab, K. (2019). *The microeconomic foundations of prosperity: findings from the business competitiveness index. Insight Report, The Global Competitiveness Report 2019*. Geneva: World Economic Forum.
- Schwab, K. (2019). *The microeconomic foundations of prosperity: findings from the business competitiveness index. Insight Report, The Global Competitiveness Report 2019*. Geneva: World Economic Forum [in English].
8. Snyder, T. de Brey, C. and Dillow, S. (2020). *Digest of Education Statistics 2020, NCES 2017-094*. Washington: National Center for Education Statistics.
- Snyder, T. de Brey, C. and Dillow, S. (2020). *Digest of Education Statistics 2020*. Washington: National Center for Education Statistics [in English].
9. World Economic Forum, Annual Report 2020-2021. <<https://www3.weforum.org/docs>> (2021, листопад, 17)
- World Economic Forum, Annual Report 2020-2021. <<https://www3.weforum.org/docs>> (2021, November, 17) [in English].
10. World Bank Open Data. Education Statistics. <<https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5e-all-indicators>> (2022, січень, 05).
- World Bank Open Data. Education Statistics. <<https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5e-all-indicators>> (2021, January, 17) [in English].
11. World Tourism Organization. International Tourism Highlights. 2020 Edition. <<https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>> (2021, травень, 03).
- World Tourism Organization. International Tourism Highlights. 2020 Edition. <<https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>> (2021, May, 03) [in English].